

Offer eller illegal?

-En undersøgelse af menneskehandelsdiskursen
i Danmark

Udarbejdet af
Patricia Langvad Jensen

Roskilde Universitet
Institut for Samfund og Globalisering
Vejleder: Hanne Marlene Dahl
D. 27. maj 2015



Abstract

This report investigates how the phenomenon of 'human trafficking for sexual exploitation' is represented as a political 'problem' in a Danish context. The analysis is positioned within a poststructuralist paradigm and therefore seeks to emphasize the discursive formation and problematization of women's supposedly increasing migration for sex work in the global North.

Resume

Denne projektrapport undersøger hvordan fænomenet 'menneskehandel til seksuel udnyttelse' bliver repræsenteret som politisk 'problem' i Danmark. Undersøgelsen positionerer sig indenfor et poststrukturalistisk paradigme og har derfor til hensigt at belyse den diskursive fremstilling af 'problemet' om kvinders formodede stigende migration til sexarbejde i det globale Nord.

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	1
1.1. Problemfelt.....	1
1.2 Problemformulering.....	2
1.3 Arbejdsspørgsmål.....	3
2. Metode	4
2.1 Begrebsafklaring og afgrænsning.....	4
2.2 Metodologi.....	6
2.3 Valg af teori.....	7
2.4 Valg af empiri.....	8
3. Teori	10
3.1 What's the problem represented to be?.....	10
3.2 Seksualitet og medborgerskab.....	14
3.3 Feminisme, prostitution og menneskehandel.....	16
4. Menneskehandel og prostitution i Danmark	20
4.1 Regulering af menneskehandel: hvad er problemet?.....	20
4.2 Fra "hvidt slaveri" til "moderne slaveri" – fra "fortabt kvinde" til "sexarbejder".....	24
4.3 Delkonklusion.....	29
5. Effekter og muligheder for forandring	30
5.1 Konsekvenser og modsætninger i menneskehandelsparadigmet.....	30
5.2 Vedligeholdelsesmekanismer og muligheder for forandring.....	35
5.3 Delkonklusion.....	37
6. Konklusion	38
7. Litteraturliste	40

1. Indledning

1.1. Problemfelt

Menneskehandel som fænomen er for alvor trådt frem på den danske politiske dagsorden siden starten af det nye årtusinde, som et 'problem', der kræver politisk handling. Denne udvikling skal ses i lyset af en identifikation af et stigende antal kvindelige migrantarbejdere i sexindustrien både indenfor Danmarks grænser, men også på europæisk og globalt plan (Andrijasevic, 2010:27; Askola, 2007:17). En stigning der ifølge flere forskere repræsenterer en feminisering af migration og fattigdom, og herved en konstruktion af kvindelige migranter i et utal af komplekse magtrelationer (Ehrenreich & Hochchild, 2002; Sassen, 2000:503). Den eksisterende forskning om kvindelige migranter peger på typiske push-pull faktorer, der bidrager til kvinders migration fra det globale Syd til det globale Nord, herunder økonomisk og social ulighed, militære konflikter, arrangerede ægteskaber, favorable immigrationspolitikker, udbredelsen af kommunikations- og informationsteknologi, samt lokale og nationale sociokulturelle forventninger til kvinder som ansvarshavende for familiers overlevelse (Agustin, 2012; Parrenas, 2007:37f; Sassen, 2000: 503f). Hvorvidt disse komplekse forhold og migrationsrationaler indfanges og finder fodfæste i den politiske problematisering af kvinders migration er centralt for dette projekt. Menneskehandel til seksuel udnyttelse i sexindustrien, 'sexlaveri' eller 'sex trafficking' er alle udtryk, der siden 1990'erne har vundet indpas i alverdens medier, og særligt i FN-regi og i den globale kvindebevægelse er forholdet mellem menneskehandel og prostitution blevet problematiseret. Dette medførte i 2000 en global definition af strategier til håndtering og bekæmpelse af menneskehandel formuleret i FN's konvention til forebyggelse, undertrykkelse og bekæmpelse af menneskehandel, særligt med kvinder og børn. Danmark har sidenhen i 2002 kriminaliseret menneskehandel i straffelovens §262a, og har efterfølgende under forskellige regeringer igangsat tre handlingsplaner til bekæmpelse af menneskehandel. Udviklingen af disse har medført en institutionel organisering af arbejdet med menneskehandel under Center for Menneskehandel (CMM), der hører under Socialstyrelsen. Der er videre etableret et bredt samarbejde mellem CMM, Rigspolitiet og Ngo'er, der arbejder med den sociale indsats i forhold til prostitution og tvangsarbejde (COWI, 2014). Senest

proklamerede den daværende S-R-SF regering i deres regeringsgrundlag i 2011, at indsatsen til bekæmpelse af menneskehandel skulle styrkes og at *"regeringen vil sætte kraftigt ind over for handel med kvinder inden for bl.a. sexindustrien"*¹. Endvidere ville regeringen igangsætte en undersøgelse af mulighederne for et forbud mod købesex. Hvordan 'handel med kvinder' kan manifestere sig på den politiske dagsorden, og hvordan behov for beskyttelse af kvinders seksualitet og bevægelsesfrihed har indlejret sig i problematiseringen af menneskehandel, søges i dette projekt undersøgt gennem en historisk analyse med udgangspunkt i Michel Foucaults genealogiske metode. Det er afgørende med en erkendelse af, at problematiseringen af menneskehandel til prostitution i Danmark involverer både globale og nationale politiske aktører, samt at menneskehandel som politisk felt er omstridt. Men hvilke repræsentationer af menneskehandel politiseres og hvilke de-politiseres? Hvilke konsekvenser har problematiseringen af forholdet mellem menneskehandel og prostitution for migrantkvinders mobilitet og menneskerettigheder? Og hvilke dilemmaer, kontroverser og forandringsmuligheder kan identificeres i den diskursive fremstilling af 'menneskehandel' i Danmark? Jeg vil gennem et poststrukturalistisk og kritisk feministisk perspektiv søge at besvare disse spørgsmål ved at undersøge hvilke historiske betingelser den dominerende menneskehandelsdiskurs hviler på, samt hvilke bagvedliggende rationaler og antagelser, der former problemforståelsen af fænomenet menneskehandel til prostitution i Danmark.

1.2 Problemformulering

Hvordan er 'menneskehandel til prostitution' som et politisk 'problem' i Danmark historisk blevet repræsenteret, og hvilke konsekvenser og mulighedsbetingelser indeholder denne problematisering?

¹ "Et Danmark, der står sammen", Regeringsgrundlag, oktober 2011, s. 50:
http://www.stm.dk/publikationer/Et_Danmark_der_staar_sammen_11/Regeringsgrundlag_okt_2011.pdf

1.3 Arbejdsspørgsmål

1. Hvordan er menneskehandel som policy-felt i et historisk perspektiv blevet forhandlet i Danmark, og hvilke dominerende antagelser og logikker om 'menneskehandel' og 'prostitution' kan identificeres i denne udviklingsproces?
2. Hvilke effekter og diskursive mulighedsbetingelser for gen-problematisering kan identificeres i problemrepræsentationen af 'menneskehandel' i Danmark?

2. Metode

2.1 Begrebsafklaring og afgrænsning

Denne projektrapport undersøger hvordan forskellige antagelser om menneskehandel og prostitution former problematiseringen af menneskehandel til prostitution i Danmark. Jeg undersøger derfor den politiske diskurs, der knytter sig til repræsentationen af menneskehandel til prostitution som et problem, der kræver politisk handling. En *politisk diskurs* forstås i projektet i en bred forstand, inspireret af politologen Carol Lee Bacchis tilgang til policy-analyser, hvilken ekspliciteres nedenfor. En undersøgelse af politiske diskurser er indenfor et poststrukturalistisk paradigme konstitueret af de mulige problematiseringer om den sociale verden, der manifesterer sig i sprog og praksis over tid. Den begrænser sig ikke til staten eller offentlig politik, som undersøgelsesfelt og ej heller udelukkende til politiske aktører, som politikere, ministre, dommere etc., men inddrager den fulde palette af aktører, herunder professionelle og eksperter, der former måden vi i et givent samfund styre og administrere sociale relationer på (Bacchi, 2009:25f).

Begreberne *menneskehandel* og *prostitution*, og deres indbyrdes forbundenhed, kræver ligeledes afklaring. Begge er komplekse og indeholder særlige moralske implikationer, idet de knytter sig til normative spørgsmål om retfærdighed, ulighed, kriminalitet, seksualitet, moral og arbejdsmarked (Alpes, 2010:117). Jeg antager derfor, at strategier til bekæmpelse af menneskehandel kan tage mange forskellige former og medføre vidt forskellige udfald afhængigt af 'hvis problemer', der skaber og producerer selvsamme tilgang. Menneskehandel er som politisk felt omstridt, men blev for alvor selvstændigt begrebsliggjort i FN's Palermo-protokol i 2000. Definitionen indeholder tre nøgleelementer, der skal være til stede, for at der kan være tale om menneskehandel. For det første skal der indgå bestemte handlinger, fx rekruttering, transport eller modtagelse af en person. Dernæst skal metoderne til gennemførelse af handlingen indeholder en udøvelse af magt, fx tvang, vold, trusler eller misbrug af en persons sårbarhed. Endeligt skal formålet med handlingen være udnyttelse af personen, eksempelvis til tvangsarbejde, herunder prostitution og organtransplantation (UN-1). Det er således et fænomen, der adskiller sig fra begrebet om menneskesmugling, men som knytter sig til spørgsmål om migration. I menneskehandelsdiskursen bliver

'det uskyldige offer' udsat for en udnyttelse via tvang, hvorimod menneskesmuglingsdiskursen udtrykker et forhold, hvor staten er offer for 'den illegale immigrant' (Liempt, 2011:181). Derfor kan det være anvendeligt at betragte fænomenet som et kontinuum mellem lovlige og ordenlige migrations- og arbejdsforhold til grov udnyttelse, tvangsarbejde og menneskehandel. Ifølge megen eksisterende migrationsforskning bevæger migranter sig over tid frem og tilbage indenfor dette kontinuum, hvilket betyder at deres situation kan være mere eller mindre tvungen (Plambech et. al, 2013). FN estimerer videre, at op mod 2,5 mia. mennesker er 'ofre' for menneskehandel på globalt plan, og der kan identificeres en global konsensus om, at menneskehandel med kvinder og børn er et stigende globalt problem, der relaterer sig til transnational organiseret kriminalitet (UN-2; Sanghera; Alpes; Askola; Liempt; Andrijasevic; Kempadoo). Det er dog vigtigt at notere vanskeligheden i statistisk måling af fænomener som menneskehandel og prostitution. Meget af den eksisterende data om omfanget af menneskehandel på globalt og nationalt plan er baseret på kilder som politiets indberetninger, erfaringer fra socialarbejdere og ngo-medarbejdere eller mediernes reportager, hvilke hverken er statistisk repræsentative eller empirisk velfunderede (Sanghera, 2005:16 ; Alpes, 2010:122). Internationale kvindeorganisationer bidrager også til produktionen af viden om menneskehandel. Til trods for at definitionen af menneskehandel ikke begrænser sig til seksuel udnyttelse, men også er anvendelig i forhold til udnyttelse og tvangsarbejde i landbrugssektoren, rengøringsbranchen og i au-pair ordninger, forbliver det primære fokus hos mange beslutningstagere 'sexindustrien' med opfattelsen af prostitution som 'sexslaveri' og ikke som et arbejde (Liempt, 2011:180f). Trods enighed om bekæmpelse af menneskehandel kan der identificeres forskellige tilgange i særligt den internationale kvindebevægelse, der synes at sprede sig omkring definitionen af prostitution. Den stærke lobbyorganisation Coalition Against Trafficking in Women (CATW) betragter menneskehandel som udtryk for en stigende globalisering af seksuel udnyttelse af kvinder. Det er en abolitionistisk, radikal feministisk gruppe, der har rødder i 1990'ernes USA og som hævder, at kvinder ikke frivilligt kan indtræde i prostitution og derfor betragter alle prostituerede som handlede. Herved positioneres kvinder i prostitution, som ude af stand til at træffe

beslutninger om deres liv og som værende tvunget af overvældende eksterne kræfter til underkastelse (Liempt,2011:181). På den anden side er en menneskerettighedstilgang til menneskehandel og prostitution advokeret af organisation Global Alliance Against Trafficking in Women (GAATW) og International Human Rights Law Group. Disse udvider definitionen af menneskehandel til også at omhandle international arbejdsmigration, og herved rette fokus mod arbejdstagerrettigheder og anerkendelse af prostitution som sexarbejde (Kinney, 2011:192f). At jeg har valgt at fokusere på menneskehandel til seksuel udnyttelse implicerer også et fokus på den kønnede natur i problematiseringen af menneskehandel til prostitution. En undersøgelse af dette fænomen kan derfor ikke negligere, at menneskehandel fundamentalt er en manifestation af komplekse kønnede uligheder (Askola, 2007:21). Hensigten med dette projekt er derfor at foretage en kritisk analyse af menneskehandelsdiskursen og de sammenhænge der eksisterer i relation til prostitution, for herved at udfordre prædefinerede aktiviteter og aktører, der normativt konstitueres gennem den politiske og retlige regulering af menneskehandel.

2.2 Metodologi

Mit metodologiske afsæt finder jeg i Carol Lee Bacchis "*What's the problem represented to be?*"-tilgang (WPR). Denne har et socialkonstruktivistisk og diskursteoretisk udgangspunkt og kan anvendes til at undersøge hvordan policy-problemer diskursivt konstrueres og herved fikserer sociale problemer og magtforhold på bestemte måder. Det er altså en tilgang til analyse af de-politiseringsprocesser, der anlægger et langt bredere perspektiv på undersøgelsesfeltet end konventionelle policy analyser. Dette betyder en inkorporering af staten, men også et syn, der rækker ud over staten for at identificere andre former for indflydelse på måden forskellige 'problemer' styres. WPR identificerer hvordan sociale relationer styres og hvilke eftervirkninger denne styring har for forskellige grupper af mennesker, herunder 'medborgere' og dem der positioneres udenfor 'medborgerskabet' (Bacchi, 2009:25f). WPR positionerer sig indenfor socialkonstruktivismen og tager en speciel drejning ved at hævde, at regeringer, blandt mange mulige og konkurrerende

konstruktioner af et 'problem', har en privilegeret rolle, fordi deres forståelser og antagelser holder stik. Dette skyldes, at disse formuleres i love, udredninger og teknologier og herved giver 'problemerne' et selvstændigt liv (Bacchi, 2009:33). Endvidere er tilgangen poststrukturalistisk, idet den fokuserer på den politiske dimension ved problemskabelse og herved anlægger et fokus på den sociale virkeligheds tekstmæssigt ustabile og omstridte natur (Ibid.:34). WPR-tilgangen har endeligt en eksplicit normativ agenda, idet den antager, at nogle repræsentationer giver fordel til medlemmer af nogle grupper på bekostning af andre (Ibid.:16). Projektets metodologi er formet af Foucaults arkæologi og genealogi og drager herved ikke kun antagelser, logikker og tanker i spil, men også processer og praksisser (Ibid.:48; Lindgren, 2007:343f).

I forhold til mig egen position og problematisering af menneskehandel til prostitution kan jeg ikke undgå at være påvirket af de mange fortællinger om kvinder, der lever under horrible forhold og mere eller mindre er nødsagede til at risikere deres egen sikkerhed for at arbejde, der gennem de sidste 10 år har domineret mediebildet. Jeg har været nysgerrig og forundret over den eksplicitte afbildning af kvinder, som handlingslammede, og har derfor tidligere gennemført projekter om traffickingnetværk, au pair-ordninger og prostitution. Jeg har også arbejdet frivilligt i Ngo'en HopeNow, der ud fra en menneskerettighedstilgang arbejder med nigerianske, identificerede og muligt 'handlede' mennesker i københavnsområdet. Derfor er jeg bevidst om, at det er et meget politiseret område med forskelligartede holdninger og fortællinger.

2.3 Valg af teori

Teoretisk tager projektet sit primære udgangspunkt i Carol Lee Bacchis teori og metode om analyse af problemrepræsentationer, hvilken bygger videre på Michel Foucaults begreb om *governmentality*, hvormed han sammenfatter sine begreber om magt, viden og styring. Det har jeg valgt for at få greb om de diskursive betingelser og ikke-diskursive processer, der former måden 'problemet' om menneskehandel til prostitution repræsenteres. Endvidere inddrager jeg Kenneth Plummers konceptualisering af *intimt medborgerskab* og forskellige feministiske optikker på *kvinders seksualitet og prostitution*. Disse skal bidrage til forståelsen og fortolkningen af menneskehandel til prostitution

som et sociopolitisk fænomen, der konstrueres gennem indlejrede forestillinger om kvinder og deres kroppe.

2.4 Valg af empiri

Analysen baserer sig på udvalgt kvalitativ empiri om menneskehandel og prostitution. Datagrundlaget er udvalgt på baggrund af en gennemlæsning af eksisterende international og dansk forskningsbaseret litteratur om menneskehandel, transnational migration til sexindustrien og prostitution. For at identificere hvordan menneskehandel politiseres i en dansk kontekst tager jeg udgangspunkt i straffe- og udlændingelovens bestemmelser samt i nationale handlingsplaner til bekæmpelse af menneskehandel, samt samrådsspørgsmål og høringsvar fra central aktører indenfor det politiske felt. For at foretage den historiske analyse af menneskehandelsdiskursens tilblivelsesbetingelser inddrager jeg videre historisk materiale hentet fra Kvinfos historiske databaser, samt forskningsbaserede artikler fra tidsskriftet Den Jyske Historiker om regulering og kontrol af prostitution i Danmark siden slutningen af forrige århundrede. Derudover inddrager jeg forskellige internationale og nationale retlige og administrative dokumenter hentet fra hovedsageligt retsinformation.dk; ft.dk (Folketingets hjemmeside) og unodc.org (United Nations Office on Drugs and Crimes hjemmeside). Projektet afgrænser sig således tidsmæssigt fra slutningen af 1800-tallet og frem til i dag. Jeg har valgt at fokusere analysen på de tekstmæssige og symbolske fremstillinger i FN's konventioner og den danske regerings handlingsplaner og lovgivning til bekæmpelse af menneskehandel. Herved fravælger jeg at inddrage EU's direktiver, hvilke Danmark dog har implementeret og som ligger i forlængelse af de formuleringer der fremgår i FN-regi. Dette valg er truffet på baggrund af en vurdering af intertekstualiteten i den indsamlede data, hvilken viser, at flere aktører indenfor feltet henviser til FN's konceptualisering af menneskehandel. Endeligt begrænser det empiriske materiale sig til at udtrykke erfaringer fra kvindelige migranter fra Thailand og Nigeria, hvorved erfaringer fra migrantkvinder fra Østeuropa, Brasilien eller andre lande ikke repræsenteres. Dette valg er truffet på baggrund af en vurdering af eksisterende kvantitativ data fra CMM, der viser at det hovedsageligt er kvinder fra ikke-EU-lande som

Thailand og Nigeria, der 'handles til prostitution' i Danmark². Disse kvinder kan derfor antages også at være særligt udsatte idet denne gruppe af kvinder sjældent har en lovlige arbejdstilladelse sammenlignet med migrantkvinder fra fx Rumænien. Videre inddrages udtalelser fra Reden International, der er en central aktør i den sociale indsats og modtager af flest midler regeringens Satspulje³. Ved anvendelse af den kvalitative metode og det udvalgte empiriske materiale har jeg således ikke til hensigt at fremsætte generelle teorier om menneskehandel til prostitution i Danmark, men derimod at beskrive, forstå og reflektere over måder menneskehandel problematiseres.

² Jf. "Hvor kommer ofrene fra?", statistik fra Center mod Menneskehandels hjemmeside: http://www.centermodmenneskehandel.dk/menneskehandel/tal-og-statistik/copy_of_hvor-kommer-ofrene-fra

³ Jf. aktstykke nr. 79, Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold, d. 13. jan. 2015: http://www.ft.dk/Rlpdf/samling/20141/aktstykke/aktstk79/20141_aktstk_afgjort79.pdf

3. Teori

Dette afsnit ekspliciterer projektets teoretiske begreber og perspektiver. Først introduceres Carol Lee Bacchis fortolkning af Michel Foucault ved at fokusere på *diskurser* såvel som hendes tilgang til *policy-analyser*. Dernæst introducerer jeg begrebet om *intimt medborgerskab*, herunder perspektiver på seksualitet og intimitetens forandring i relation til medborgerskabet. Endeligt identificerer jeg forskellige feministiske perspektiver på *prostitution* for at belyse begrebets omstridte natur og for at skabe en basis for analysen af repræsentationen af menneskehandel til prostitution i Danmark.

3.1 What's the problem represented to be?

Bacchi tager i hendes tilgang til policy-analyser udgangspunkt i Foucaults begreb om *governmentality*, hvilket hentyder til:

"The ensemble formed by the institutions, procedures, analyses and reflections, the calculations and tactics that allow the exercise of this very specific albeit complex form of power, which has as its target, population.. This type of power which may be termed government, resulting, on the one hand, in the formation of a whole series of specific governmental apparatuses, and, on the other, in the development of a whole complex of savoirs" (Foucault, 1991:102f)

Governmentality markerer herved relationen mellem tænkning og styring, og en ny måde at udøve magt og at tænke om styring i moderne samfund (Foucault, 1991:103). Foucaults begreb om *biomagt* har både disciplinerende og regulerende dimensioner, hvilke sigter sig på hhv. den individuelle krop og en befolknings livsprocesser. Den disciplinerende magt knytter individer til særlige identiteter ved hjælp af normer, som individerne og deres adfærd styres ud fra, og som de styrer sig selv ud fra. Den regulerende magt forsøger derimod at styre befolkningens livsprocesser igennem en 'biopolitik', hvor befolkningens liv gøres til genstand for eksplicite beregninger, målsætninger og regulerende normer. Centralt for denne magtforståelse er den gensidige afhængighed mellem magt og viden, hvilket hentyder til den moderne videns søgen efter sandhed og etablering af vidensformer om befolkninger, seksualitet, etnicitet, etc. (Lindgren,

2007:335). Carol Lee Bacchi tager udgangspunkt i denne magtforståelse og foreslår 6 spørgsmål til gennemførelse af en WPR policy analyse:

1. *What's the problem represented to be?*

Første skridt i en WPR-analyse er at definere hvordan et bestemt policy-problem repræsenteres i en specifik politik for herefter baglæns at aflæse de implicerede 'problemer', der rettes forslag om at forandre (Bacchi, 2009:4). Analysens "praktiske tekster" og indgange til analysen kan herefter bestå af høringsvar, offentlige udtalelser, parlamentariske debatter, redegørelser, retskendelser, stykker af lovgivning, etc. (Ibid.:54). I analysens første led i kapitel 4.1 tager jeg udgangspunkt i national regulering af menneskehandel eksemplificeret ved handlingsplaner til bekæmpelse af menneskehandel, samt bestemmelser i udlændige- og straffeloven.

2. *What presuppositions underlie this representation of the 'problem'?*

Næste skridt er at forholde sig til hvilke underliggende antagelser og formodninger om et givet policy-problem, der danner basis for den identificerede repræsentation af 'problemet'. Dette gøres ved at indsamle andre dokumenter, der har tilknytning til politikken og de teknikker, der anvendes til at implementere den. Disse dokumenter og udtalelser kan give fingerpeg om politikens styringsrationaler (Ibid.:55f). Foruden stykker af lovgivning og nationale handlingsplaner inddrager jeg supplerende 'råmateriale' i form af internationale reguleringsinstrumenter, høringsvar fra politikere og fagpersoner, samt historisk litteratur om regulering af prostitution og menneskehandel i Danmark. Bacchi bygger videre på foucauldiansk arkæologi ved at foreslå en identificering af hvilke konceptuelle logikker og politiske rationaler, der ligger til grund for specifikke politikker. Hun stiller spørgsmålstejn ved hvad der antages, hvad der tages for givet og hvad der ikke stilles spørgsmålstejn ved i forskellige problemrepræsentationer. Der henføres altså til den baggrundviden, der ofte tages for givet og hviler på epistemologiske og ontologiske antagelser (Ibid.:5). En vigtig pointe er her, at formålet er at afdække rodfæstede og ofte naturgivne antagelser om 'problemer', og ikke at forsøge at fremmane antagelser i politikeres holdninger. *Diskurser* er derfor i

WPR også mere end sprog. Diskurser er meningsystemer og indeholder antagelser, værdier, præmisser og tilhørende symboler, som former de konceptuelle logikker, der danner grund for særlige vidensproduktioner om den sociale verden (Bacchi, 2009:35). Bacchi tager her udgangspunkt i Foucaults konceptualisering af diskurser, som havende en produktiv karakter og som ikke blot fungerende i magtsammenhænge, og ej heller som et redskab for magt, da diskursen i sig selv er en magt. Målet bliver således for analysen at identificere hvordan mening skabes igennem disse magtfulde fiktioner om hvad der kan tænkes, siges og gøres. I denne proces er det vigtigt at være opmærksom på dikotomier, nøglebegreber og kategorier og deres funktioner i den sociale konstruktion af et 'problem' (Ibid.:58).

3. How has this representation of the 'problem' come about?

Analysens tredje spørgsmål angår problemrepræsentationers tilblivelsesbetingelser og indeholder to dimensioner. Dels en refleksion over specifikke, ikke-diskursive udviklinger og beslutninger, der bidrager til skabelsen af udvalgte problemrepræsentationer, og dels en anerkendelse af eksistensen af konkurrerende repræsentationer over tid og rum og herved af erkendelsen om, at tingene kunne have været på en anden måde. Bacchi trækker her på Foucaults genealogi for at opspore problemrepræsentationers 'rødder' og ryste enhver antagelse om en 'naturlig' udvikling. I dette led af analysen identificeres specifikke punkter i tiden, hvor nøglebeslutninger bliver truffet og herved bringer spørgsmål i en bestemt retning for at demonstrere repræsentationens tilfældige og foranderlige karakter (Ibid.:10). Jeg vælger her at inddrage historisk litteratur om menneskehandel og prostitution for at identificere betydningsfulde kernepunkter i historien, som de, i spørgsmål 2 identificerede antagelser om menneskehandel til prostitution i Danmark, hviler på. Genealogien har en destabiliserende effekt og har fokus på processer, og det centrale bliver hvordan styring finder sted gennem magts operationer, praksisser, strategier og teknologier (Ibid.:38). Genealogien muliggør ikke kun identifikation af konkurrerende repræsentationer, men assisterer også i identifikation af stilheder i de problemrepræsentationer, der opnår institutionel opbakning (Ibid.:14). Det kan således siges, at både Foucault og WPR har et

dobbelt fokus. I min besvarelse af arbejdsspørgsmål 1 undersøger jeg derfor: 1) hvilke antagelser og rationaler, der danner baggrund for hvordan vi tænker om 'menneskehandel til prostitution' i Danmark, og 2. hvordan repræsentationen af prostitution, og koblingen af menneskehandel hertil, historisk har udviklet sig gennem en vurdering af de tilblivelseshændelser, der har formet betingelserne for hvordan vi betragter menneskehandel og prostitution i dag.

4. What is left unproblematic in this problem representation?

Denne del af analysen ligger op til refleksion over hvad der efterlades uproblematisk, hvad der tages omkring og endeligt om der kan tænkes anderledes om 'problemet' (Ibid.:66). I denne del af analysen trækkes der også på diskursanalysens identifikation af indlejrede antagelser om 'problemet' for at åbne op for alternative repræsentationer af 'problemet' (Ibid.:44).

5. What effects are produced by this representation of the 'problem'?

Dette spørgsmål inviterer til kritisk evaluering. Ifølge både Bacchi og Foucault indeholder en evaluering en vurdering af effekter, der involverer identifikation af implikationer i problemrepræsentationer for komplekse magtrelationer (Ibid.:40). Som nævnt ovenfor baserer WPR sig på antagelsen om, at nogle problemrepræsentationer skaber vanskeligheder for medlemmer af nogle grupper i modsætning til andre grupper. Disse vanskeligheder træder sjældent tydeligt frem og derfor betragter en WPR-tilgang effekter som subtile og diskrete. Igen tager Bacchi her afstand fra traditionelle policy-analyser ved ikke at måle 'outcomes', men derimod at undersøge tre overlappende effekter: diskursive effekter, subjektiveringseffekter og levede effekter (Bacchi, 2009:69). Diskursive effekter hentyder til de sammenhænge, der kan identificeres mellem de antagelser og forståelser, der identificeres gennem analysens spørgsmål 2, 3 og 4, de diskurser, der giver udtryk til disse, og de stilheder diskurserne indeholder. Her reflekteres der over hvordan problemrepræsentationer kan gøre det vanskeligt at tænke anderledes om 'problemet': hvilke grænser, der pålægges hvad der kan siges eller tænkes indenfor en given problemrepræsentation (Bacchi, 2009:16). Subjektiveringseffekter relaterer sig til hvilke subjektpositioner, der er mulige, indenfor en given problemrepræsentation, og

hentyder til måder hvorpå mennesker påtager sig bestemte forståelser som deres egne. I forlængelse heraf er det vigtigt at påpege, at de styringsrationaler, der identificeres i analysen, ikke betragtes som *bestemmende* for former for subjektivitet, men som *fremkaldende*. Endeligt henleder de levede effekter fokus på problemrepræsentationernes materielle virkninger (Bacchi, 2009:70). Det overordnede mål bliver således at blive i stand til at sige hvilke aspekter af en problemrepræsentation, der har skadelige effekter for hvilke grupper, og om der kan identificeres et forandringspotentiale. Besvarelsen af arbejdsspørgsmål 2 indeholder en evaluering af effekter og begrænser sig til vurdering af diskursive effekter og subjektiveringseffekter.

6. How/where is this representation of the 'problem' produced and defended?

Dette spørgsmål bygger videre på WPR's spørgsmål 3, der retter fokus på praksisser og processer. Refleksionen bygger her på en vurdering af hvilke midler, der muliggør at bestemte problemrepræsentationer når ud til deres målgruppe og herved opnår legitimitet. Diskurser kan på dette niveau være ressourcer til gen-problematiseringer og således udgøre en modstandsform (Ibid.:19). Jeg vil sammen med vurderingen af effekter reflektere over de betingelser, der vedligeholder diskurser om menneskehandel og prostitution for at vurdere om der kan identificeres ressourcer til gen-problematisering.

3.2 Seksualitet og medborgerskab

Foucault fremsætter i værket *Seksualitetens Historie* (1976) sin repressionshypotese om det 17. århundredes indespærring af seksualiteten og spørger videre om vi i det 20. århundrede kan siges at have frigjort os den tiltagende seksuelle repression (Foucault, 2011:15ff). Ifølge Foucault blev seksualiteten i det 19. århundrede "*konfiskeret af kernefamilien*" og "*absorberet af den reproduktive funktions alvor*" (Ibid.:21). Det victorianske borgerskabs puritanisme forsøgte på denne tid at indlemme seksualiteten i de (heteroseksuelle) forældres soveværelse og fordømmer således alle seksualiteter, der falder udenfor denne kategori. Foucault kunne afvigende og utilstedelige seksualiteter herefter kun finde plads, "*der hvor man kan inddæmme dem om ikke i produktionens så i profittens kredsløb*" (Ibid.:17). Puritanismen

fratog herved seksualiteten rettigheder, pålagde tavshed og krævede ikke-eksistens. Foucault hævder, at den moderne seksuelle repression beskyttes af historisk og politisk garanti. Dette skyldes, at undertrykkelsen er iværksat allerede i det 17. århundrede, samt at denne kolliderer med den kapitalistiske udvikling og herved bliver repressionen lig med den borgerlige verdensorden (Foucault, 2011:18). Endeligt tilskriver Foucault retssystemet en væsentlig rolle i hvad han kalder "*perversionernes indpodning*", hvormed han hentyder til at love og domstole siden det 18. århundrede har indpodet en særlig "natur", der foreskriver relationen mellem kønnene (Ibid.:47). Ifølge Foucault kan italesættelsen af køn og seksualitet derfor betragtes som et udtryk for magt og for en teknik til at bortjage uønskede seksualitetsformer og -praksisser, som eksempelvis prostitution, da denne ikke har reproduktion som mål. Ifølge andre er seksualiteten og det intime i moderne og globaliserede samfund ikke nær så determineret af diskurser om køn og seksualitet og spørgsmål om menneskers intime og kropslige liv kan i stigende grad siges at være genstand for offentlig debat (Giddens, 1992:36f; Plummer, 2011:239). Ifølge Ken Plummer har forskellige sociale grupper på tværs af køn, klasse, etnicitet, tid og rum gennem de seneste hundrede år mobiliseret krav på sociale rettigheder, og herved bragt intime spørgsmål om kroppe og seksualitet ind i den politiske diskurs. Dette har medført et opgør med den traditionelle medborgerskabsforståelse, idet forskellige grupper, fx gennem den globale menneskerettighedsdiskurs, kan gøre krav på rettigheder. Plummer fokuserer særligt på seksuelle og intime rettigheder med hans begreb om det intime medborgerskab og på hvordan disse er omstridte størrelser i en *global* og *glocal* verden (Plummer, 2003:132f). Det intime medborgerskab er ifølge Plummer "*a sensitising concept which sets about analysing a plurality of public discourses and stories about how to live the personal life in a late modern world where we are confronted by an escalating series of choices and difficulties around intimacies*" (Plummer, 2011:238). Det kan således hævdes, at Plummer bygger videre på den feministiske kritik af den traditionelle medborgerskabsforståelse, der blev formuleret af sociologen T.H. Marshall som en status, der tildeler civile, politiske og sociale rettigheder samt pligter indenfor et territorielt afgrænset fællesskab (Lister, 2003:14; Delanty, 1997:286). Medborgerskabsbegrebet er blevet kritiseret og udfordret af neoliberalismens

underordning af medborgerskabsrettigheder, herunder særligt sociale rettigheder, til fordel for markedsøkonomiske rationaler om eksempelvis frihed defineret som fravær af tvang (Lister, 2003:17f). Endvidere har feministisk kritik af forholdet mellem rettigheder og medborgerskab understreget forskellige syn på sociale rettigheder og rettet en generel kritik mod medborgerskabet for at de-politisere kvinders omsorgsarbejde. For liberale feminister er rettigheder afgørende for at gennemføre reformer; hos radikale feminister har sociale rettigheder muliggjort en både national og international rettighedsdiskurs i bekæmpelsen af patriarkalsk magt og i efterspørgslen efter uindskrænket medborgerskab; og poststrukturalistiske og marxistiskinspirerede feminister har betonet vigtigheden i historisk og politisk kontekst (Ibid.:18ff). Disse gør op med idéen om, at medborgerskab er en uforanderlig og universel størrelse, og belyser herved også kløften mellem formelle rettigheder og 'faktisk eksisterende medborgerskab'. Plummer bygger videre på de traditionelle medborgerskabsforståelser ved at undersøge rettigheder, pligter, anerkendelse og respekt angående de mest intime sfære af livet. Fx med hvem og hvordan man kan bo, hvordan man behandler sin krop, eller hvordan man er forbundet til sit køn. Plummer gør herved et forsøg på at vise, at sådanne organiseringer af det sociale liv er forbundet til medlemskab af forskellige, komplekse grupper, hvilket skaber deres egne, uundgåelige spændinger og kløfter (Plummer, 2001:238). Begrebet om det intime medborgerskab er anvendeligt for at bevæge analysen ud over den traditionelle medborgerskabsforståelse som indeholdende en heteronormativ og maskulin privilegeret status, og til at betragte kvinders seksualitet, som sociale konstruktioner, der tager form i offentlige diskurser. Det er indenfor disse diskurser, at der, ifølge Plummer, kan fremkomme "*intimate troubles*" omkring menneskers individuelle intime liv, eksempelvis om migrantkvinders arbejde i sexindustrien, idet denne praksis ofte bryder med normative forestillinger, der differentierer på tværs af globale, nationale og lokale grænser (Plummer, 2003:13f).

3.3. Feminisme, prostitution og menneskehandel

Ifølge Heli Askola er det afgørende ikke at ignorere det faktum, at menneskehandel er en manifestation af komplekse kønnede uligheder. Hun

indvender, at et feministisk perspektiv på lovbestemmelser er afgørende for at forklare loves forskelligartede roller, da disse potentielt både kan frigøre og facilitere, og dog samtidig modstride og begrænse, konstruktionen af mere hensigtsmæssige strategier iht. kvinders illegale migration til prostitution (Askola, 2007:23). Den feministiske teoridannelse afspejler i sit forsøg på at definere prostitution fænomenets omstridte natur. Prostitution kan derfor ikke forklares som et endimensionelt fænomen, idet de sociale, økonomiske og politiske strukturer, der tilskynder prostitution, ikke kan adskilles fra de diskursive rammer, der produceres af forskellige fortællinger om prostitution (Jensen, 2014:12). Overordnet kan der gøres nogle antagelser om prostitution, som en udvekslingsrelation, hvor mindst to handlende parter hhv. sælger og køber seksuelle ydelser (Lautrup, 2005:25). Der følger ofte særlige konnotationer til prostitutionsrelationen, herunder til 'prostituerede' som værende eksempelvis 'sexslave', 'luder', 'sexarbejder' og 'den prostituerede kvinde', samt til 'kunden' som 'sexkunde' eller den 'sexgale mand' med biologisk bestemte lyster (Askola, 2007:22f; Jensen & Svendsen, 2012:28ff). Men prostitutionsrelationen er ikke kønsneutral, så derfor kan der i den feministiske debat identificeres modstridende prostitutionsopfattelser, hvilke hovedsageligt koncentrerer sig om hvorvidt prostitution er et udtryk for tvang eller for et bevidst rationelt, økonomisk valg (Brody, 2006:198f). Det feministiske engagement med prostitution kan illustreres ud fra de såkaldte feministiske 'faser'. Den første fase af feminismen interesserede sig for kvinders eksklusion fra den offentlige sfære og for kampen om at opnå lige rettigheder mellem mænd og kvinder op gennem det 19. århundrede. Tidens seksuelle dobbeltmoral blev kritiseret af feministiske kampagner for at tage mænds seksuelle promiskuitet for givet og for samtidig at dømme kvinder moralsk og retligt, der engagerede sig i lignende 'overskridende' adfærd. De feministiske bevægelser betragtede her 'den prostituerede' som en syndebuk, der blev både seksuelt udnyttet af mænd og chikaneret af offentlige myndigheder som politiet. Særligt gik kritikken i England på myndighedernes omfattende reguleringsystem, implementeret ved *The English Contagious Disease Act*, der segregerede kvinder i prostitution, som en særlig klasse, og underlagde dem obligatoriske sundhedseftersyn i et forsøg på at hindre udbredelse af veneriske sygdomme til mænd, der involverede sig

med dem (Askola, 2007:23). I feminismens anden bølge i midten af det 20. århundrede formede der sig en radikal feministisk kritik af samfundsordenen som patriarkalsk, hvilken identificerede kvinders seksualitet, som værende en central grund til kvinders underordning. Det blev fra denne fløj hævdet, at kønshierarkier i et mandsdomineret samfund er seksualiseret og erotiseret på måder, der får dominans af kvinder til at virke seksuelt begærligt. Trods at prostitution her betragtes som skadeligt for kvinder i prostitution, betragtes den også som skadelig for alle kvinder i samfundet, da det blev vedholdt, at prostitution var paradigmatisk for kvinders generelle vilkår. I denne optik er prostitution således en udnyttende institution, hvor kvinders seksualitet vareliggøres til mænds seksuelle forbrug. Kvinder indtræder her i prostitution som følge af fattigdom, diskrimination og få økonomiske alternativer, hvilket har problematiseret kvinders samtykke til prostitution trods tilstedeværelsen af tilsyneladende valg (Ibid.:24). Forskellen fra første feministiske fase er, at prostitution her betragtes som et komplekst strukturelt problem, opretholdt af ulige sociale og økonomiske muligheder, snarere end som en individuel seksuel afvigelse fra rollen som 'den god hustru'. Den amerikanske feminist Katherine MacKinnon er eksponent for denne holdning og retter kritikken mod det 'maskuline' retsvæsen, hvilket i hendes optik kun inkluderer 'mandlig erfaring'. MacKinnon betragter prostitution som seksuel udnyttelse af kvinder, der opretholdes gennem love, der hviler på mænds seksuelle interesser, hvilket som konsekvens efterlader den maskuline seksualitet uproblematiseret. Denne holdning kan dog være problematisk, idet den har tendens til at overse de mangefacetterede betingelser, der understøtter kvinders motivation til at indtræde i prostitution, så som økonomisk og social ulighed, misbrug og diskrimination (Askola, 2007:25). Feminismens tredje fase bringer mod slutningen af det 20. århundrede en kritik af den radikale opfattelse af prostitution som udtryk for kønsdiskrimination ved at modsætte sig 'udnyttelses'-argumentets essentialisme. Opstanden af bevægelser for sexarbejderes rettigheder og postmodernistiske teoridannelser, som eksemplificeret ved Judith Butler og Kamala Kempadoo, kritiserer forståelsen af prostitution som udnyttelse for at reducere alle kvinder i prostitution til passive ofre for et patriarkalsk samfund og for at benægte kvinders handlemuligheder

for at træffe informerede valg om at indgå i prostitution (Jeffreys, 2004; Kempadoo, 2005: xi-xiv). Kvinder der frivilligt involverer sig i prostitution kan i denne optik betragtes som subversive strateger i jagten på kvindelig emancipation og selvbestemmelse. Ligeledes betragtes prostitution ikke nødvendigvis som udnyttende, men som et hårdt og ofte velbetalt arbejde sammenlignet med andet typisk 'kvindearbejde', der traditionelt devalueres (Askola, 2007:25). Til trods for at sexarbejde-perspektivet sigter mod at positionerer prostitution som et frit valg og et arbejde, der kræver rettigheder, samt at favne forskellige stemmer fra kvindelige sexarbejdere og bringe dem i spil, må det kunne antages at være problematisk at samle sexarbejdere om forenede interesser - netop på grund af prostitutionens komplekse karakter og den ofte relativt korte varighed af 'prostitutionskarrierer' (Ibid.:27). Det kan altså vurderes, at de feministiske sociale og teoretiske bevægelser historisk set danner et prostitutionskontinuum, hvor indenfor prostitution figurerer som en udnyttelsesrelation i den ene ekstrem og som et arbejde i den anden. Disse perspektiver på prostitution vil i det følgende kapitel danne baggrund for identifikationen af hvordan menneskehandel og prostitution historisk og aktuelt repræsenteres som et politisk 'problem' i en dansk kontekst.

4. Menneskehandel og prostitution i Danmark

Dette afsnit har til hensigt at besvare arbejdsspørgsmål 1 gennem identifikation af hvordan menneskehandel til prostitution konstitueres som et politisk 'problem' i Danmark. Dette gøres ved gennemgang af international og national retlig regulering af menneskehandel og prostitution, samt ved historisk analyse af den proces og de betingelser, der har formet de identificerede antagelser om menneskehandel til prostitution.

4.1 Regulering af menneskehandel: hvad er problemet?

I slutningen af 1990'erne bliver kvinders migration eller 'handel med kvinder' i stigende grad problematiseret i internationale og nationale medier, samt fra politisk side i FN, ført an af USA, og i EU (Andrijasevic, 2010:57; Askola, 2007:4f; Kapur, 2005a:28). Danmark indfører herefter i 2002 et forbud mod menneskehandel, som ratificering af FN's Palermo-protokol og EU's rammeafgørelse om bekæmpelse af menneskehandel, hvis primære mål er at forebygge og bekæmpe menneskehandel 'som en kriminel, grænseoverskridende aktivitet'⁴. Menneskehandel fremstilles således som et politisk problem, der kræver retlig og politimæssig handling. Det fremgår af straffelovens § 262 a, at menneskehandel straffes med fængsel i op til 10 år, og at denne finder sted, når en person rekrutterer, transporterer, overfører, huser eller modtager en person ved anvendelse af tvang, trusler eller udnyttelse af en vildfarelse. Disse handlinger skal finde sted "*med henblik på udnyttelse af den pågældende ved prostitution, optagelse af pornografiske fotografier eller film, forestilling med pornografisk optræden, tvangsarbejde, slaveri eller slaverilignende forhold, strafbare handlinger eller fjernelse af organer*"⁵. Den danske indsats over menneskehandel har fra starten været centreret om 'handel med kvinder', hvilket viser sig i den første handlingsplan fra 2002, der eksplicit fokuserer på "*ofre for kvindehandel*"⁶. Handlingsplanen suppleres i 2005 med et tillæg om

⁴United Nations Convention Against Transnational Organized Crime og 2002/629/RIA: Rådets rammeafgørelse af 19. juli 2002 om bekæmpelse af menneskehandel

⁵ Jf. bekendtgørelse af straffeloven, 26. kap., § 262 a, stk. 1:
<https://www.retsinformation.dk/Forms/r0710.aspx?id=164192#Kap24>

⁶ Jf. "Regeringens handlingsplan til bekæmpelse af kvindehandel", 2002-2006, s. 4:
<http://sm.dk/arbejdsomrader/ligestilling/ligestilling-som-basal-ret/bekaempe-menneskehandel/handlingsplaner/handlingsplaner>

handel med børn, og i 2007 vedtages den anden handlingsplan til bekæmpelse af handel med mennesker, hvilken udvider rammerne for indsatsen med indførelse af separate kapitler om 'kvindehandel', 'handel med børn' og 'handel til tvangsarbejde'. Endvidere udvides den såkaldte refleksionsperiode, hvor en handlet person kan få udvidet sin udrejsefrist fra 30 til 100 dage, såfremt personen vælger at tage imod tilbud om en forberedt hjemsendelse. Refleksionsperioden har til hensigt at give den person, der identificeres som 'handlet', midlertidigt ophold i Danmark, imens vedkommende restituerer sig, overvejer eventuelt samarbejde med myndigheder, samt forbereder reintegration i hjemlandet. Efter ændring af udlændingeloven i 2013⁷, fremgår det videre af bestemmelserne, at personer, der identificeres som 'ofre for menneskehandel', har ret til, at der tages hensyn til om de omstændigheder, der kan begrunde en udvisning, er en følge af, at personen har været involveret i menneskehandel, og om dette taler imod en udvisning. Endvidere er refleksionsperioden senest i 2013 blevet udvidet fra 100 dage til 120 dage og forudsætter stadig samarbejde om en forberedt hjemsendelse. Det fremgår videre af samtlige handlingsplaner, at både 'kvindehandel' og 'menneskehandel' er 'internationale kriminalitets-problemer'. Sideløbende med arbejderne til handlingsplanerne er der etableret en tværministeriel arbejdsgruppe til koordinering af regeringens indsats, og et nationalt videnscenter, nuværende Center mod Menneskehandel (CMM). Selve koordineringen af den danske indsats mod menneskehandel er institutionelt fordelt mellem flere myndigheder og institutioner, herunder Social-, Integrations-, Ligestillings-, Sundheds- og Justitsministerierne, Rigspolitiet, CMM, Ngo'er og særorganisationen under FN, Den Internationale Arbejdsorganisation (IOM). Endvidere er der igangsat en strategi, ført an af Justitsministeriet og Rigspolitiet, med henblik på at styrke indsatsen mod "*prostitutionens bagmænd*"⁸. Det ekspliciteres yderligere i handlingsplanen (2007-2010), at aktiviteter og initiativer fortsat vil målrettes bekæmpelse af handel med kvinder til prostitution, idet kvinder, der handles til

⁷ Jf. Forslag til Lov om ændring af Udlændingeloven, 1 LSF 129 A, fremsat af justitsminister Morten Bødskov d. 30. januar 2013, vedtaget ved lov nr. 432 d. 1. maj 2013: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=145172>

⁸ Jf. "Handlingsplan til bekæmpelse af handel med mennesker 2007-2010", s. 6: <http://sm.dk/arbejdsomrader/ligestilling/ligestilling-som-basal-ret/bekaempe-menneskehandel/handlingsplaner/handlingsplaner>

prostitution, *"udgør den største gruppe af handlede personer"*. Resultatet af denne udvikling er, at kvindehandel og rufferi siden 2001 har været genstand for systematisk og landsdækkende politimæssig monitorering af Rigspolitiets Nationale Efterforskningscenter. Denne antagelse viser sig også i den seneste handlingsplan (2010-2014), hvor den primære målgruppe er *"alle ofre for menneskehandel .. uanset hvilken form for udnyttelse ofrene er handlet til"*, men hvor indsatsen fortsat vil have *"et særligt fokus på kvinder handlet til prostitution, idet de udgør den største registrerede gruppe af ofre i Danmark"*⁹.

Handlingsplanernes visuelle fremstilling illustrerer yderligere dette særlige fokus på 'kvinder' – eller snarere på 'piger'. Handlingsplanen fra 2002-2006 viser fotografier i kølige nuancer af en formodentlig ung, blond kvinde, hvis ansigt ikke ses. Yderligere fremstilles feminine hænder med nærmest jomfruelige smykker, og videre billeder af hvide roser, brosten og hvide netstrømper. Planen fra 2007-2010 fremstilles visuelt mere i silhuetter, der skal forestille kvinder/piger, hvis ansigter trues med våben – enten en kniv og/eller et skydevåben, samt enkelte fotografier, hvor samme truende handling finder sted. Yderligere viser planens grafik sorte og hvide streger, der illustrerer en form for stregkode, hvilket, jeg vurderer, leder tanker hen på dét at købe en vare. I disse to planer er der en tydelig symbolsk fremstilling af kvinder som uskyldige, forsvarsløse, varer på gaden. Hvorimod den seneste handlingsplan (2010-2014) i højere grad fremstiller fotografier af både mænd og kvinder, med forskellige etniske baggrunde, i det, der skal ligne magtesløse og sårbare situationer. Dog centrerer billederne de to køn i forskellige rum: mændene udenfor, siddende på jorden eller på en trappe, og kvinderne indenfor bag nedrullede gardiner. Herved illustreres både kvinder og mænd, som sårbare, og positioneres som i hhv. den offentlige og private sfære.

Jeg vurderer med udgangspunkt i ovenstående, at 'menneskehandel' som politisk problem, hviler på bestemte antagelser om fænomenet som værende en grænseoverskridende, organiseret kriminalitet, der involverer særligt kvinder, der handles til seksuel udnyttelse i prostitution. Yderligere er rationalet bag

⁹ Jf. "Handlingsplan til bekæmpelse af menneskehandel 2010-2014", s. 3:
http://miliki.dk/fileadmin/ligestilling/PDF/Handel/Menneskehandel-handlingsplan_2011-2014.pdf

handlingsplanerne og i bestemmelserne i udlændingeloven, at 'ofre for menneskehandel' har været udsat for en sårbar handling som følge af tvang, og derfor skal 'hjælpes' på fode igen, så de kan reintegreres i deres hjemlande. Disse antagelser kan yderligere forstås ved at nærlæse de styringsrationaler og logikker, der er indlejrede i FN's konceptualisering af menneskehandel. Som nævnt i afgrænsningen er definitionen af menneskehandel overvejende tilvejebragt gennem FN's institutioner, jf. 2.1. Det centrale dokument til definition og håndtering af 'menneskehandel' findes i dag i FN's Palermo Protokol til forebyggelse, undertrykkelse og retsforfølgning af handel med mennesker, særligt kvinder og børn, fra 2000. Denne er et blandt to tillæg til Konventionen om bekæmpelse af transnational organiseret kriminalitet¹⁰. Hensigten med formuleringen af protokollen er dels at forebygge og bekæmpe handel med mennesker, dels at beskytte og assistere 'ofre' for menneskehandel og dels at promovere tværnationalt samarbejde om disse mål. For at der kan være tale om menneskehandel skal der indgå *bestemte handlinger*, herunder rekruttering, transport eller modtagelse af en person. Dernæst *bestemte metoder* til udføring af handlingerne, fx tvang, vold, trusler eller misbrug af en persons sårbarhed. Endeligt *skal formålet med handlingen være udnyttelse af personen* til fx tvangsarbejde, herunder *"the prostitution of others or other forms of sexual exploitation, forced labour or services, slavery or practices similar to slavery"*. Elementer som bedrag, manipulation, tvang, misbrug af magt såvel som gældsslaveri og tvangsarbejde er således centrale for den retlige definition af 'menneskehandel'. Det er den teoretisk uærlige natur i rekrutteringsprocessen og i de udnyttende arbejdsbetingelser, snarere end selve arbejdsformen, der principielt karakteriserer en migrationsrejse som 'menneskehandel'. Problematikseringen af fænomenet menneskehandel centrerer sig således særligt om den udnyttende dimension. Dette ekspliciteres i følgende tillæg til protokollens definition, hvor det fremgår at, *"the consent of a victim of trafficking in persons to the intended exploitation .. shall be irrelevant where any of the means set forth .. have been used"*. Teksten illustrerer en antagelse om 'ofret' som

¹⁰ Jf. United Nations Convention Against Transnational Organized Crime and the Protocols thereto, United Nations Office on Drugs and Crime: http://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC_Convention/TOCebook-e.pdf

værende passiv og uden muligheder for handling, og negligerer yderligere, eksempelvis kvinders, samtykke til legale eller illegale seksuelle udvekslinger. Protokollen udspringer fra en konvention, der bekæmper transnational organiseret kriminalitet, hvilket understreger at udgangspunktet må være retshåndhævelse og ikke beskyttelse af migranternes menneskerettigheder. Endvidere skelner begge tillæg til konventionen klart mellem menneskehandel og menneskesmugling. Førstnævnte indeholder en tvangsbaseret relation mellem en kriminel 'menneskehandler' og et uskyldigt handlet 'offer', hvorimod sidstnævnte indeholder en illegal udvekslingsrelation mellem en 'smugler' og en 'illegal migrant' med staten som 'offer'. Videre krydsrefererer de danske handlingsplaner til menneskehandel som 'moderne slaveri' eller 'hvor tids slavehandel', hvilke er udtryk, der også kan identificeres i FN-organers rapporter og i den akademiske litteratur (UNODC-2; Bales, 2007). Jeg vurderer derfor, at problematiseringen af 'menneskehandel' i FN-regi indeholder diskursive repræsentationer, som konstituerer to polariserede positioner mellem en organiseret, kriminel menneskehandler og et uskyldigt, ikke-handlende, offer, hvis handlinger kan betvivles uanset samtykke. Videre kan det siges, at den danske tilgang til menneskehandel, og herved den problematiseringsvinkel der anvendes, er informeret af de rationaler, der findes i FN's konceptuelle logikker i Palermo-protokollen.

4.2 Fra "hvidt slaveri" til "moderne slaveri" - fra "fortabt kvinde" til "sexarbejder"

I dette afsnit forsøger jeg at arbejde mig baglæns i historien for at undersøge baggrunden for hvordan 'menneskehandel' og 'prostitution' repræsenteres i vor tids moderne menneskehandelsparadigme. Spørgsmål om kvinders bevægelsesfrihed og seksualitet er ikke nye fænomener i den politiske eller offentlige debat, og ej heller er debatter om handel med mennesker, ikke mindst kvinder og børn. I begyndelsen af forrige århundrede var der et stort offentlig ramaskrig mod den såkaldte "hvide slavehandel" i Europa og USA. Dette henførte til bortførelse og tvang af hvide kvinder til prostitution. Mange historikere er senere hen nået frem til den konklusion, at der var tale om få tilfælde af "hvid slavehandel". Derimod kunne der identificeres en stigende migration fra Øst- og

Sydeuropa til USA og Latinamerika (Baumbach, 2008:7). En stor andel af disse migrerende kvinder var prostituerede, og fortsatte sandsynligvis med deres arbejde. Trods at disse kvinder ikke nød nogle 'rettigheder', som vi ville kalde dem i dag, er der heller ikke beviser på at de levede som sexslaver. Ifølge Jo Doezema kan fortællingen om "hvid slavehandel" betragtes som en kulturel myte, der viser sig i en kollektiv opfattelse, der simplificerer virkeligheden og udtrykker en dyb samfundsmæssig frygt og angst for indvandring, racer, industrialisering, urbanisering og kvinders stigende selvstændighed (Doezema, 2002:22). Denne myte medførte, at det internationale samfund og nationale regeringer begyndte at vedtage konventioner og love, der skulle forbyde 'handlen'. De internationale debatter var særligt bekymrede for spørgsmålet om 'samtykke', hvor nogle mente, at alle prostituerede var ofre, og hvor andre argumenterede for en distinktion mellem 'villig prostitution' og 'offerliggende hvid slavehandel'. Der kan på denne tid internationalt skitseres tre repræsentationer af 'problemet' om kvinders stigende migration. Først den moraliserende og puritanske optik, der ønskede at skåne samfundet for moralsk fordærv. Denne repræsenteres i den amerikanske statsadvokat Edwin M. Sims forord til den amerikanske lov til bekæmpelse af 'handlen' i 1910: *"The characteristic wish distinguishes the white slave traffic from immorality in general is that the women who are victims of the traffic are forced unwillingly to lead an immoral life. The term "white slave" includes only those women and girls who are actually slaves"* (Ibid.). Dette vidner om et noget uklart syn, idet Sims sympatiserer med de uskyldige ofre for den "hvide slavehandel", og samtidig fordømmer de kvinder og piger, hvis ubeskedne opførsel har ledt dem i moralsk fordærv. På den anden side kan der også identificeres et regulationistisk perspektiv, der betragtede prostitution som et nødvendigt onde, der bedst kunne kontrolleres af staten. Denne optik repræsenteres hos den franske læge Parent-Duchatelet, der hævder at prostituerede *"are as inevitable as in a great conurbation as sewers, cesspits and refuse dumps. The conduct of the authorities should be the same with regard to each"* (Ibid.:23). Regulationister foreslog registrering af kvinder for at mindske udbredelsen af veneriske sygdomme, og for at beskytte 'den offentlige moral'. Det var de uskyldige kvinder, der skulle beskyttes fra amoral, og hvis de faldt i, så skulle samfundet beskyttes fra den

amoralske, faldne kvinde. Endeligt befandt 'den prostituerede' sig også centralt i kvinderettighedsaktivisters diskussioner, hvilke forsøgte at rette fokus mod den maskuline seksualitet, som ansvarlig for kvinders moralske fordærv. Engelske Josephine Butler forsøgte eksempelvis at bekæmpe kontrol med prostituerede i England efter indførelse af tidligere nævnte *Contagious Disease Act*, jf. 3.3, og senere at argumentere for, at prostitution og "den hvide slavehandel" kan udryddes, hvis blot love målrettes dem, der tjener penge på prostitutionen. Abolitionisterne deler således den puritanske og regulationistiske optik på kvinders seksualitet som værende passiv og dydig og konstrueret i modsætning til den maskuline udfarende seksualitet, men samtidig kan kvinders seksualitet mistes ved moralsk fordærv og herved bliver den kvindelige seksualitet farlig. Disse repræsentationer af både kvinders samtykke og seksualitet i prostitution dannede baggrund for den første internationale aftale om bekæmpelse af den hvide slavehandel i 1902, hvilken kun adresserer den bedragende rekruttering af kvinder til prostitution i et andet land og yderligere skelner mellem 'hvid slavehandel' og 'prostitution'. Denne skelnen skal ses på baggrund af særligt Frankrigs regulationistiske indflydelse. Aftalen udvider kriminalitetens omfang i 1910 til også at omfatte rekruttering indenfor nationale grænser. Og det var først i 1933 med konventionen til bekæmpelse af handel med kvinder, at det abolitionistiske syn på prostitution og kvinders samtykke blev institutionaliseret. Denne forbød al rekruttering til prostitution i et andet land, og forpligter stater til at retsforfølge "*any person who, in order to gratify the passions of another person, procures, entices or leads away, even with her consent, a woman or a girl of full age for immoral purposes to be carried out in another country*" (Doezema, 2002:24). Formålet var således at beskytte prostituerede fra 'slavehandlere' og 'alfonser'. Den abolitionistiske arv gik yderligere videre i konventionen til bekæmpelse af menneskehandel og udnyttelse af andre prostitution fra 1949, hvor prostitution anses for at være uforenelig med menneskelig værdighed. Dette dokument har frem til formuleringen af Palermo Protokollen været det eneste instrument til hensigtsmæssig håndtering af prostitution og menneskehandel (Ibid.:25).

I Danmark blev den lovbeskyttede prostitution afskaffet i 1906 og kvinder der ernærede sig ved prostitution blev herefter betragtede som løsgængere¹¹. Der herskede i denne periode stærke racehygiejniske holdninger, som blev ansporet af nazistiske strømninger fra Tyskland, hvilke betragtede individet som et underordnet led i en større social organisme. Ifølge denne optik var det de bredere sociale lag, der besad de bedste arveanlæg, hvorimod prosituerede, som tilhørte de lavere sociale lag, opfattes som værende i besiddelse af ringere arveanlæg (Spanger, 2002:168f). Det var derfor afgørende for staten at kontrollere, kategorisere og adskille disse 'depraverede' kvinder fra 'normale' kvinder. Prostituerede kvinder blev på denne tid betragtet som psykisk abnorme, og Københavns Politi iværksatte efter lovændringen systematiske mentalhygiejniske undersøgelser før domsafsigelse overfor prostituerede (Ibid.:177f). Denne sædelighedskontrol kan med udgangspunkt i Foucaults antagelse om "perversionernes indpodning", jf. 3.2, siges at være udtryk for retsvidenskabelig og lægevidenskabelig magt, idet loven og de kontrolmekanismer der medfølger, pålægger den prositueredes seksualitet ikke-eksistens og fornægter denne rettigheder. Helt op til 1960'erne var det en overskridelse af gældende kønsnormer, hvis en kvinde var den aktive part i relation til mænd. Eksempelvis blev det betragtet som mandens domæne at byde en kvinde op til dans, og derfor var det kun kvinder der blev mistænkeliggjorte af sædelighedspolitiet (Ibid.:175). I løbet af 60'erne forsvinder de moralske overtoner dog fra betænkninger, artikler, rapporter mv. omhandlende prostitution, hvilket kan ses i lyset af de spirende forandringstendenser, der fandt sted i denne periode i henhold til ungdomsoprøret og den seksuelle frigørelse (Jensen & Svendsen, 2012:32). Det er først i slutningen af 1990'erne at prostitution i højere grad betragtes som et socialt problem fremfor en kriminel handling, og dette medfører en afkriminalisering af prostitution i 1999 (Spanger,

¹¹ Prostitution havde frem til lovændringen 1906 været lovbeskyttet af Straffeloven af 1866 og 1874. Prostitutionen blev i denne periode kontrolleret med rationalet om at føre kontrol med veneriske sygdomme – altså blev det betragtet som et vigtigt onde, jf. det regulationistiske perspektiv.

2002:184). Herfra kan den prostituerede ikke længere straffes med fængsel eller bøde, men bordeldrift og alfonseri betragtes fortsat som kriminelt¹².

Den socialpolitiske diskurs har ene og alene domineret de sociale myndigheders syn på og arbejde med prostitution i Danmark, og indenfor denne betragtes den prostituerede som *"et offer .. med vægt på det enkelte individs socialpsykologiske skadevirkninger"* (Spanger, 2009:62). Trods den danske kvindebevægelses gennemslagskraft igennem 1970'erne og 1980'erne har de ikke formået at formidle en feministisk diskurs i den politiske prostitutionsdebat. Det er ifølge prostitutions- og migrationsforsker Marlene Spanger først i slutningen af 1990'erne, at der etableres en feministisk diskurs i forbindelse en stigning i antallet af kvindelige migranter i prostitution og et stigende politisk fokus på menneskehandel, som følge af forarbejderne og forhandlinger op til Palermo-protokollens formulering. Det er en diskurs, der er særligt dominerende indenfor de nordiske lande, hvilken ikke betragter prostitution som noget naturgivent fænomen, og ej heller som et tilfælde at, det er kvinder, der sælger, og mænd, der køber (Ibid.). Prostitution er snarere en praksis, der er et resultat af den socioøkonomiske ulighed mellem køn (Ehrenreich & Hochchild, 2002:3ff). Andre feminister argumenterer for, at prostitution er et udtryk for en strukturel vold mod kvinder – uanset betingelserne for at de sælger seksuelle ydelser. Dette eksemplificeres i Reden Internationals udtalelse: *"Prostitution er vold mod kvinder. Det mener vi, fordi vi gentagne gange har set de kort- og langsigtede fysiske, psykiske og sociale skadevirkninger, der er ved prostitution"* (Spanger, 2009:62). Denne logik kan siges at bygge videre på abolitionistiske argumenter fra perioden med "den hvide slavehandel". Men der kan også spores feministiske rationaler, der modstrider denne opfattelse, i den danske prostitutionsdebat. Eksempelvis hos Sexarbejdernes Interesseorganisation (SiO), der ikke benægter *"at nogle prostituerede har massive psykiske, sociale, økonomiske problemer eller problemer med rusmidler. Det må på ingen måde bagatelliseres. Vi ønsker heller ikke at lukke øjnene for ofre for trafficking, der tvinges ind i branchen mod deres vilje. Vores hensigt er blot at gøre opmærksom på, at denne skyggeside af prostitution ikke er en del af sexarbejde. Sexarbejdere bestemmer selv over egen*

¹² Jf. Straffelovens § 228-229 a om forbrydelser mod kønssædeligheden:
<https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=133530#K24>

krop, og vores valg af erhverv er frit og velovervejet. Det skyldes ikke tvang eller nød ¹³. Denne feministiske diskurs taler for en anerkendelse af prostitution som *sexarbejde* og markerer herved en distinktion mellem 'tvangsbaseret prostitution' og 'frivilligt sexarbejde'. SiO placerer sig således indenfor den postmodernistiske optik på prostitution som en emancipatorisk praksis, jf. 3.3.

4.3 Delkonklusion

Ovenstående viser at menneskehandel og prostitution, både i Danmark og internationalt, i et historisk perspektiv har været genstand for modstridende magtkampe indenfor både den retlige, lægevidenskabelige og feministiske diskurs. Trods at 'handlen med mennesker' har ændret geografisk retning indenfor det seneste århundrede kan mange af de samme logikker og rationaler identificeres på tværs af tid og rum. Den danske strategi til bekæmpelse af menneskehandel har som sit primære mål at hjælpe 'ofre for menneskehandel' i særligt prostitution og dernæst som sekundært mål at retsforfølge bagmændene samt identificere og informere efterspørgslen. Dette viser sig i problematiseringen af 'menneskehandel' i de nationale handlingsplaner ved idéen om, at dem, der udsættes for vold og slavelignende praksisser ofte er uskyldige og uvidende kvinder. Denne diskurs hviler på abolitionistiske antagelser om prostitution, hvilke kan spores tilbage til de moralske kampe om "den hvide slavehandel" og til rationaler i tiltag til bekæmpelse af denne i FN's konventioner. De identificerede rationaler og diskurser om menneskehandel og prostitution repræsenterer 'problemet' som et spørgsmål om en grænseoverskridende kriminalitet, hvis ofre skal hjælpes af staten ud af tvangsbaserede relationer i Danmark til reintegration i deres hjemlande. Disse kvinders bevæggrunde for at indtræde i prostitution reduceres således indenfor den nuværende problematisering til ikke-handlende og socialt sårbare ofre. Jeg vil i det følgende kapitel reflektere over hvad der efterlades uproblematiseret og hvilke stilheder, der produceres, som konsekvens af denne problematisering.

¹³ Jf. Sexarbejdernes Interesseorganisations hjemmeside:
<http://www.s-i-o.dk/om-sio/hvem-er-vi/>

5. Effekter og muligheder for forandring

Denne del af analysen undersøger hvilke effekter og mulighedsbetingelser for gen-problematisering, der kan identificeres i ovenstående problemrepræsentation af menneskehandel i Danmark. Først kommer jeg med en refleksion over de stilheder, der findes i måden vi i dag konstruerer problemet om menneskehandel, og dernæst med en evaluering af de implikationer, der er forbundet med problematiseringen i form af diskursive og subjektiverings-effekter. Afsluttende vurderer jeg kort hvilke mekanismer, der vedligeholder institutionaliseringen af menneskehandelsdiskursen og om der findes mulighed for diskursiv modstand.

5.1 Konsekvenser og modsætninger i menneskehandelsparadigmet

I relation til den identificerede menneskehandelsdiskurs er det relevant at undersøge hvordan den diskursive udformning af problemrepræsentationen konstituerer bestemte former for politiske subjekter. Dette kan have politiske følger i form af stigmatisering af nogle medlemmer af sociale grupper og frifindelse af andre samt opstilling af forhindringer for forandring, jf. Bacchi 3.1. Som identificeret i forrige kapitel indeholder repræsentationen af menneskehandel i Danmark en bestemt fortælling om 'sårbare kvinder' fra det globale Syd, der narres af 'kriminelle bagmænd' til 'tvangsbaseret udnyttelse i sexindustrien' i det globale Nord. Denne fortælling hviler på feministiske og socialpolitiske diskurser om prostitution, som værende et udtryk for strukturel undertrykkelse og en generel ulighed mellem køn. Den indlejrede dikotomi, mellem 'den sårbare migrantkvinde' og 'den kriminelle, overlegne bagmand', udtrykker en magt, jf. Bacchi. Men magten kan også slører sig selv i form af stilheder – eller snarere tavsliggørelse. Tavsliggørelse er en forudsætning for diskursen, idet diskursen forudsætter, at der er 'noget andet' udenfor, hvilket udgør diskursens mulighedsbetingelser (Dahl, 2012:3f). Centralt i problemrepræsentationen af 'menneskehandel' i Danmark er den bedragende natur i rekrutteringen og de udnyttende arbejdsbetingelser, mens spørgsmål om efterspørgsel på kvindelig arbejdskraft i sexindustrien og kvinders menneskerettigheder både før, under og efter 'handlen' synes vanskelige at ane. Der har dog særligt i den nordiske kontekst været et større fokus på den

mandelige efterspørgsel sammenlignet med lande i Sydeuropa eller USA, hvis velfærds- og kønsregimer differentierer (Westmarland & Gangoli, 2006:6; Skilbrei & Holmström, 2013:10f; Lutz, 2008:4f). I Danmark var det først i den seneste handlingsplan (2011-2014) der blev rettet fokus på efterspørgslen på "ydelser udbudt af ofre for menneskehandel"¹⁴. CMM har siden igangsat mediekampagner til generel oplysning om (kvinde-)handel, og den tiltrædende regering i 2011, bestående af Radikale Venstre, Socialdemokratiet og Socialistisk Folkeparti, igangsatte en undersøgelse hos Straffelovrådet om muligheden for at forbyde køb af sex og herved kriminalisere sexkunders praksis¹⁵. Muligheden for kriminalisering blev senere forkastet ud fra rationalet om, at en kriminalisering ikke nødvendigvis vil mindske prostitutionen og om at en kriminalisering kan medføre, at personer i prostitution vil blive yderligt sårbare (Hvass, 2012). I forhold til kvindelige migranternes bevæggrunde for at migrere til arbejde i sexindustrien i det globale Nord, samt til spørgsmål om disse kvinders sikkerhed i denne migrationsproces, kan den eksisterende forskningsbaserede viden om kvinders arbejdsmigration til prostitution bidrage til at nuancere fortællingen om menneskehandel og herved åbne op for den tavsliggørelsesproces, der trives indenfor menneskehandelsregimet. Ifølge migrationsforsker Ratna Kapur er det bemærkelsesværdigt at, *"the construction of women who move (or are moved) as victims of a web of criminal networks lies in tension with the counter-narrative that regards the movement of labour as part of the globalization process in which the emergence of human trafficking and smuggling networks are parallel responses to the migration phenomenon that nation states, especially in the global North, refuse to address other than as an issue of immigration or criminality"* (Kapur, 2005b:118). Heraf kan udledes to centrale pointer. For det første, at de migrationsbevægelser, der karakteriseres som 'menneskehandel', ofte bedre kan forstås som arbejdsmigration. Og for det andet, at statslig kontrol, i form af immigrationspolitikker og forståelsen af menneskehandel som en kriminalitet, i

¹⁴ Jf. Handlingsplan til bekæmpelse af menneskehandel (2011-2014) s. 5:
http://miliki.dk/fileadmin/ligestilling/PDF/Handel/Menneskehandel-handlingsplan_2011-2014.pdf

¹⁵ Ibid. og pressemeddelelse fra Justitsministeriet "Straffelovrådet foreslår skærper overfor seksualforbrydelser", d. 21. november 2012:
<http://www.justitsministeriet.dk/nyt-og-presse/pressemeddelelser/2012/straffelovraadet-foreslar-skarpelser-over-seksualforbrydelser>

sig selv er en fast bestanddel af benægtelsen af disse migrationsbevægelser. I forhold til det danske migrationsregime konstruerer ovenfor fremførte reguleringer i udlændingeloven og straffeloven, jf. 4.1., migrantkvinder som værende enten 'ofre' eller 'illegale indvandrere', hvilket tavsliggør deres arbejdsmigration. Det kan således vurderes, at en diskursiv effekt af problemrepræsentationen af menneskehandel tavsliggør de aspekter af kvinders arbejdsmigration, der er indlejrede i de migrationsbevægelser, den nuværende regulering af fænomenet ville karakterisere som 'menneskehandel'. Ifølge migrationsforsker Maybritt Jill Alpes, der har gennemført interviews med nigerianske migrantkvinder i Paris, som alle var blevet identificerede som 'handlede' af en fransk abolitionistisk Ngo, opfatter disse kvinder ikke dem selv som 'ofre' i forhold til deres migration, men i forhold til deres arbejde (Alpes, 2010:123). De i alt 9 interviewede kvinder var alle defensive overfor at tale om deres arbejde i prostitution, og i deres fortællinger var prostitution enten noget de ikke længere arbejdede med eller noget som de var blevet tvunget til. Disse italesættelser må formodes at hænge sammen med den institutionelle, abolitionistiske kontekst de blev identificerede indenfor og med den statslige, restriktive migrationslovgivning, der vanskeliggør og begrænser migranternes arbejdsmuligheder. Disse erfaringer har også relevans i en dansk kontekst, hvor nigerianske kvindelige prostituerede, ifølge CMM, udgør den største gruppe af 'ofre for menneskehandel'¹⁶ og hvor den abolitionistiske antagelse om prostitution har influeret den feministiske diskurs, jf. 4.2. Endvidere kan det siges, at udformningen af tiltag til bekæmpelse af og kontrol med menneskehandel demonstrerer en idé om, at kvinder er i fare, når de er ude, og i sikkerhed, når de er hjemme. Denne antagelse er dog problematisk, eftersom den tilslører de sårbare eller voldelige situationer migrantkvinder kan befinde sig i før deres valg om at emigrere. Ifølge antropolog Laura Agustin er det ikke sådan, at kvinder migrerer og pludselig befinder sig i fare for udnyttelse og diskrimination. Hun argumenterer for et processuelt syn på både mænds og kvinders migration, idet hun hævder, at overgreb på migranter kan finde sted

¹⁶ "Udvikling i Danmark 2007-2013", Center mod Menneskehandels hjemmeside: <http://www.centermodmenneskehandel.dk/menneskehandel/tal-og-statistik/udvikling-over-tid>

både før, under og efter deres migrationsbevægelse, samt at disse 'overgreb' ikke kun isoleres til 'menneskesmuglere', men til hele faciliterings- og kontrolapparatet knyttet til håndtering af menneskehandel, hvilket hun betegner som "*the rescue industry*" (Agustin, 2002: 110f; Agustin, 2012). Yderligere argumenterer kønssociolog Rhacel S. Parrenas for, at kvinders samfundsmæssige position eller endda vold i deres oprindelseslande kan være centrale årsager til kvinders migration. Eksempelvis konstrueres thailandske og filippinske kvinder i særlig grad som ansvarshavende for deres familiers eller lokalsamfunds overlevelse (Parrenas, 2007: 41f). Et fænomen som Saskia Sassen betegner som *feminisering af overlevelse*, hvorved virksomheder på randen af den formelle økonomi, regeringer og familier bliver afhængige af kvinders migration (Sassen, 2000: 503f). I en dansk kontekst viser dette forhold sig på forskellig vis i relation til de forskellige kategorier af kvindelige migranter. Marlene Spanger har i sin Ph.d.-afhandling (2010) undersøgt hvordan thailandske migrantkvinder konstruerer deres roller som sexarbejdere, mødre og ægtefæller i Danmark. Hun finder, at disse kvinder er en sammensat gruppe, som alle opholder sig i landet helt legalt, hvilket skyldes at størstedelen har giftet sig til et lovligt ophold (Spanger, 2011). Dette ophold forudsætter dog i henhold til udlændingeloven 7 års ægteskab, hvilket kan antages at være på meget uligestillede betingelser. Ifølge Spanger ønsker disse kvinder ikke at tage imod CMM's tilbud om en forberedt hjemsendelse, da disse nærer et stort håb om en bedre tilværelse i Europa. Yderligere fravælger mange thailandske kvinder ufaglært arbejde til fordel for arbejde i sexindustrien, og flere kombinerer arbejde i rengørings-, køkken- og fabriksbranchen. Men ingen af kvinderne betragter dem selv som hverken sexarbejdere eller omtaler prostitution som et lønarbejde. Tilmeld vælger flere at skjule deres prostitution fra familie eller ægtefæller, hvorimod andre ikke gør (Ibid.). Det er altså en kompleks gruppe af kvinder, der ikke skriver sig ind i de nationale handlingsplaners målgruppe og ej heller redskaber eller sociale tilbud. Den diskursive repræsentation af menneskehandel, jf. 4.1, fejler herved i at inkludere en langt mere kompleks gruppe af migrantkvinder, der ikke nødvendigvis betragter dem selv som forførte ofre eller som sexarbejdere, men snarere som migrantarbejdere, der strategisk navigerer mellem de erhvervssektorer, hvor der er efterspørgsel på deres arbejdskraft, i

forsøget på at opfylde sociale og kulturelle forventninger om økonomisk fremgang og social mobilitet. I forhold til gruppen af nigerianske kvinder i sexindustrien har antropolog Signe Plambech udført feltarbejde i Benin City, hvor ca. 90 % af alle nigerianske sexarbejdere kommer fra (Ebdrup, 2012). Plambech har undersøgt tilværelsen for 20 kvinder, der har valgt at vende tilbage til deres hjemland, efter at have arbejdet i sexindustrien i Europa, herunder Danmark. Ifølge Plambech har *“nogle af kvinderne .. haft virkelig forfærdelige oplevelser i Europa. Men de tjente samtidig penge, som de kunne sende tilbage og forsørge deres familier og børn med. Det kompenserer tit for de forfærdelige oplevelser, de har haft som sexarbejdere”* (Plambech i Ebdrup, 2012). Når migrantkvinderne kommer hjem mødes de med høje forventninger fra deres lokalsamfund og familier til, at de har tjent penge i Vesten. Disse forventninger er store, idet mange solstrålehistorier har rodfæstet sig, eftersom Europa og Nigeria gennem de sidste to århundrede har etableret stærke handelskontrakter og kontakter. Ifølge Plambech ønsker mange af disse kvinder også at vende tilbage til Europa, idet flere oplever at deres oplevelser i Europa er forbundet med skam i Benin City, samt at forventningerne til at de har etableret kontakter og kan tjene penge er endnu højere, efter de har været af sted første gang. Der hersker ingen tvivl om at disse kvinder lever en sårbar tilværelse, men ifølge Plambech er det sjældent, at kvinderne tvinges til at emigrere fra Nigeria. Migrantkvinderne *“vælger at sætte sig i en gældssituation, der fører til udnyttelse, fordi de har et ønske om et bedre liv og om at forsørge deres familier. Men ofte kender de ikke omfanget af udnyttelsen og arbejdet, når de tager af sted. Eller også ved de det godt, fordi de kender mange, som er rejst fra Nigeria før dem, men har alligevel valgt at tage chancen, fordi de har et håb om, at de kan undslippe prostitutionen når de når frem”* (Plambech i Matzen, 2011). Det er således tydeligt at de nigerianske såvel som de thailandske migrantkvinder lever meget i håbet om at skabe en bedre tilværelse i Europa og i vid udstrækning ikke ønsker at tage imod regeringens tilbud om en forberedt hjemsendelse, hvilket har været en central del af handlingsplanerne siden 2002, jf. 4.1. Migrantkvindernes erfaringer vidner om, at de subjektpositioner, der muliggøres under den nuværende regulering af menneskehandel i Danmark, begrænser deres handlerum, eftersom begge grupper pålægges restriktioner i forbindelse med

deres migration til og ophold i Danmark. Overordnet vurderer jeg, at de dominerende antagelser om menneskehandel som en tvangsbaseeret og udnyttende aktivitet, samt antagelsen om prostitution som et socialt problem, bliver udfordret gennem disse erfaringer. Men det er problematisk, at denne gruppe af migrantarbejderes sårbarhed og aktive handlingsmønstre usynliggøres idenfor de diskursive rammer, der udstikkes i regeringens handlingsplaner samt i straffe- og udlændingeloven.

5.2 Vedligeholdelsesmekanismer og muligheder for forandring

I denne del af analysen retter jeg blikket mod menneskehandeldiskursens potentiale som modstandsform. Ifølge den historiske analyse i kapitel 4 er repræsentationen af menneskehandel i høj grad influeret af FN's diskursive fremstilling af fænomenet som en grænseoverskridende kriminalitet indeholdende betragende effekter for sine 'ofre', samt af fortællinger i den globale og danske feministiske diskurs, der hovedsageligt positionerer prostitution som et socialt problem, der skal reguleres og kontrolleres. De ovenfor fremførte erfaringer fra kvindelige arbejdsmigranter, der har arbejdet i prostitution, udfordrer dog de institutionaliserede diskurser ved at skabe en fortælling om en kompleks gruppe af kvinder, der på tværs af etnicitet, tid og rum, anvender forskellige strategier i deres forsøg på at skabe en bedre tilværelse for dem selv og deres familier. Samtidig bidrager kvindernes erfaringer også til reproduktion af den abolitionistiske diskurs, idet kvinderne særligt i forhold til deres arbejde i prostitution kan opleve en følelse af skam. Den udvalgte internationale og danske akademiske litteratur kan i denne forbindelse siges at bidrage til en nuancering af den dominerende menneskehandeldiskurs. Men det må også formodes, at være vanskeligt at udfordre institutionaliserede repræsentationer af 'menneskehandel' eller 'kvindehandel', idet flere politikere og aktører fra det politiske felt vedligeholder fortællingen om 'uskyldige ofre, der tvinges til seksuel udnyttelse af kriminelle bagmænd'. Den danske regering har eksempelvis senest i 2013 i Finansloven indgået aftale med Enhedslisten om at "*sikre bedst mulige forhold og vilkår for de ofre for menneskehandel, der vender hjem til deres oprindelsesland, så de har*

mulighed for at komme godt videre med deres liv uafhængigt af bagmænd.."¹⁷. Herved forlænges reintegrationsperioden i migranternes hjemlande fra 3 til 6 måneder. Dette må siges at være ganske symbolsk, og forventningen om at kvinder, der er blevet 'handlede', bedst er i sikkerhed i deres hjemlande, vedligeholdes igennem denne praksis. Andre aktører, som Reden International og Dansk Kvinderåd, bidrager videre til vedligeholdelse af prostitution som et socialpolitisk problem, der ikke bør adskilles fra spørgsmål om menneskehandel. Ifølge Dansk Kvinderåd bør prostitution ikke adskilles fra 'handel med kvinder', eftersom begge udspringer fra den mandelige efterspørgsel på seksuelle ydelser, hvilken derfor bør kriminaliseres. Ej heller bør prostitution associeres med et arbejde, da dette er et socialt problem med dertilhørende psykiske skadevirkninger¹⁸. Denne antagelse reproducerer abolitionistiske og regulationistiske antagelser om prostitution, jf. 4.2. Modstridende hævder andre aktører, herunder SiO, at prostitution bør legaliseres og herved anerkendes som et arbejde med dertilhørende arbejdstagerrettigheder. Og det er ifølge Seksualpolitisk Forum paradoksalt, at sexarbejdere i Danmark hverken har adgang til A-kasse, fagforening eller faglige rettigheder, men at denne gruppe betaler skat og moms til staten¹⁹. Disse positioner placerer sig indenfor den postmodernistiske og rettighedsorienterede diskurs, jf. 4.2, og kan udgøre et mulighedsrum for modstand. I forhold til de retlige rammer i Danmark i form af straffelovens bestemmelser kan det vurderes at være problematisk, at disse er funderet på abolitionistiske rationaler, der betragter kvinder i prostitution som socialt, og historisk psykisk, afvigende. Dette vanskeliggør en institutionalisering af disse kvinders krav på sociale og intime rettigheder, og forhindre flere migrantkvinder i prostitution i at arbejde sammen, fornægter foreningsdannelse, og usynliggør deres retssikkerhed i sager om krænkelse af arbejds-, civil- og menneskerettigheder. I forhold til Palermo protokollens retlige rammer, så indeholder disse både frigørende og undertrykkende potentialer. Trods

¹⁷ Jf. Besvarelse af spørgsmål nr. S 744 fra Pernille Skipper (EL) til justitsminister Karen Hækkerup (A). D. 17. januar 2014, Poli- og Strafferetsafdelingen, Justitsministeriet: <http://www.ft.dk/samling/20131/spoergsmaal/s744/svar/1104982/1324347.pdf>

¹⁸ Jf. Kvinderådets høringsvar vedr. prostitutionsbegreber, d. 18. maj 2010: <http://www.kvinderaadet.dk/kvinderadet/kvinderadets-horingssvar-vedr-prostitutionsbegreber>

¹⁹ Jf. Trafficking – analyse og løsningsforslag, Seksualpolitisk Forum, d. 24. oktober 2008: <http://www.seksualpolitik.dk/tema-trafficking.html>

formuleringen bygger på en abolitionistisk og regulationistisk arv kan protokollen være et middel til at gøre krav på rettigheder for dem, der ønsker at beskytte sexarbejderes rettigheder. Stater efterlades indenfor disse rammer til frit at anerkende sexarbejde og regulerer i henhold til nationale standarder. Men herved efterlades stater også frie til at forfølge, kriminalisere eller fornægte migrantkvinders praksis i forsøget på at bekæmpe menneskehandel. Yderligere antager protokollen et implicit skel mellem tvungen og ikke-tvungen migration til fx prostitution, hvilket tilbyder lidt i forhold til beskyttelse af de kvinder, der lader sig identificere som 'ofre' og intet til de migrantkvinder, der betragter sig selv som sexarbejdere.

5.3 Delkonklusion

Jeg vurderer med udgangspunkt i ovenstående, at menneskehandelsdiskursen simplificerer og tavsliggør aspekter af migrantkvinders migrationsrationaler og oplevelser undervejs. Herved de-politiseres disse kvinders erfaringer, hvilket kan bidrage til at gøre denne usynlige gruppe af kvinder mere sårbare. Det er begrænsede subjektpositioner, der er mulige under den nuværende regulering af menneskehandel spændende mellem et 'uskyldigt og ikke-handlende offer, der handles mod sin vilje' eller en 'illegal indvandrer, der via irregulære smuglingsnetværk krydser nationale grænser'. Menneskehandelsdiskursens målgruppe simplificerer således migrantkvinders erfaring. Kvinders migrationsbevægelser og bevæggrunde herfor er yderst komplekse – og må også antages at være langt mere komplekse end blot hvad jeg har skitseret her. Det er videre problematisk, at mange migrantkvinder 'vælger' et arbejde, der af den danske regering, sociale myndigheder samt civilsamfundsorganisationer betragtes som et socialt problem. Jeg vurderer derfor endeligt, at der er stærke institutionelle vedligeholdelsesmekanismer indenfor den dominerende menneskehandelsdiskurs, men også at den seneste definition af 'problemet' muliggør et begrænset rum for gen-problemativering af migrantkvinders rettigheder.

6. Konklusion

Danmark forbød i 2002 menneskehandel ved ratificering og implementering af FN's Palermo Protokol til forebyggelse, undertrykkelse og retsforfølgning af handel med mennesker, særligt kvinder og børn, fra 2000. Denne udspringer fra FN's konvention mod transnational organiseret kriminalitet, hvilken underbygger rationalet om retshåndhævelse snarere end om beskyttelse af migranternes menneskerettigheder. De danske handlingsplaner samt den retlige regulering i udlændinge- og straffeloven repræsenterer 'menneskehandel' som en kriminel, grænseoverskridende aktivitet indeholdende tvangsbaserede relationer, hvilke skal forebygges og bekæmpes gennem særligt Rigspolitiets monitorering og kontrol med prostitutionsmiljøet. Dette bygger på en formodning om, at de fleste 'ofre for menneskehandel' befinder sig i prostitution mod deres vilje og at disse derfor bør 'hjælpes' eller 'reddes' af staten til en bedre tilværelse i deres hjemlande. Diskursive konstruktioner af kvinders migration og seksualitet som værende farlig eller kriminel er langt fra et nyt fænomen. Såvel FN's som Danmarks nationale repræsentationer af 'problemet' har jeg vurderet bygger på historisk indlejrede, sociopolitiske antagelser om kvinders bevægelighed og seksualitet. Disse antagelser kan spores helt tilbage til slutningen af forrige århundrede, hvor "den hvide slavehandel" samt den victorianske puritanisme, den franske regulationisme og feministernes abolitionisme forsøgte at indlemme kvinders seksualitet og prostitution i den retlige og lægevidenskabelige diskurs som 'psykologisk og socialt afvigende og som krævende kontrol'. I Danmark betragtes prostitution til stadighed primært som et socialt problem og den abolitionistiske, feministiske diskurs eksemplificeres særligt hos Reden International, der varetager en central del af regeringens sociale indsats til 'ofre for menneskehandel'. Der kan dog også identificeres en modreaktion indenfor prostitutionsdiskursen eksemplificeret hos Seksualpolitisk Forum og Sexarbejdernes Interesseorganisation, hvilke i højere grad adskiller prostitution fra menneskehandel som hhv. et arbejde og en udnyttende aktivitet. Denne vurderer jeg dog som ganske begrænset, idet staten, ifølge Bacchi, har en særligt privilegeret rolle i forhold til at sikre, at repræsentationen af 'menneskehandel' rodfæster sig. Jeg må videre også konkludere, at menneskehandelsdiskursen bidrager til at de-politisere aspekter

af migrantkvinders erfaringer og migrationsrationaler ved at konstruere to modsættende subjektpositioner spændende mellem et 'uskyldigt og ikke-handlende offer, der handles mod sin vilje' eller en 'illegal indvandrer, der via irregulære smuglingsnetværk krydser nationale grænser'. Som konsekvens heraf tavsliggør menneskehandelsdiskursen disse kvinders *arbejds*migration samt deres langt mere komplekse bevæggrunde for at migrere. Dette viser sig også i det faktum, at regeringens instrument om forberedte hjemsendelser ofte afvises af kvinder, der formodes værende 'ofre'. Yderligere reproducerer de thailandske og nigerianske kvinder forestillingen om en skammelig seksualitet i prostitution, hvilket må formodes ikke blot at have rod i menneskehandelsdiskursen, men også i bredere transnationale og lokale kulturelle kønsforståelser. Trods den abolitionistiske arv i både den danske straffelov og i FN's Palermo protokol kan jeg identificere muligheder for gen-problematisering. De retlige bestemmelser i straffeloven kan siges at vanskeliggør en ny institutionalisering af migrantkvinders sociale, intime, civile og arbejdsmæssige rettigheder, men der er et forandringsrum i Palermo protokollen, der både kan have undertrykkende og frigørende potentiale. Stater efterlades nemlig her til frit at anerkende sexarbejde og regulere i henhold til nationale standarder, hvilket dog også betyder, at stater efterlades frie til at forfølge, kriminalisere og fornægte migrantkvinders praksis i forsøget på bekæmpelse af menneskehandel. Jeg vil således afsluttende konkludere, at de nuværende rammer for bekæmpelse og håndtering af 'menneskehandel' i Danmark oversimplificerer den virkelige, sociale verden og herved usynliggør migrantkvinder og deres arbejdsmigration.

8. Litteraturliste

Agustin, Laura (2002): *"Challenging Place: Leaving Home for Sex"*, Development, Vol. 45, Nr. 1, s. 110-117

Agustin, Laura (2012): *"Forget Victimization: Granting Agency to Migrants"*, 23. februar 2012: <http://www.lauraagustin.com/forget-victimisation-granting-agency-to-migrants>

Alpes, Maybritt Jill (2010): *"Escaping statism. From the paradigm of trafficking to the migration trajectories of West African sex workers in Paris"*, i Zheng, Tiatian: *"Sex Trafficking, Human Rights and Social Justice"*, kap. 7, s. 117-133, Routledge

Andrijasevic, Rutvica (2010): *"Migration, Agency and Citizenship in Sex Trafficking"*, 1. udgave, Palgrave Macmillan

Askola, Heli (2007): *"Legal Responses to Trafficking in Women for Sexual Exploitation in the European Union"*, 1. udgave, Hart Publishing

Bales, Kevin (2007): *"Ending Slavery. How we free today's slaves"*, University of California Press, 1. udgave

Baumbach, Trine (2008): *"Kvindehandel: et kommenteret litteraturstudium"*, Det Juridiske Fakultet, Københavns Universitet

Brody, Ayson (2006): *"Prostitution in Thailand: perceptions and realities"*, i Gangoli, Geetanjali & Westmarland, Nicole (red.): *"International Approaches to Prostitution. Law and Policy in Europe and Asia"*, Policy Press, 1. udgave

COWI (2014): *"Evaluering af handlingsplan til bekæmpelse af menneskehandel"*

Dahl, Hanne Marlene (2012): *"Tavshed som magt og afmagt"*, Tidsskriftet Antropologi, Vol. 33, Nr. 66, s. 3-16

Dewy, Susan (2010): *"Invisible agents, hollow bodies. Neoliberal notions of "sex trafficking" from Syracuse to Sarajevo"*, i Zheng, Tiatian: *"Sex Trafficking, Human Rights and Social Justice"*, kap. 6, s. 102-116, Routledge

Delanty, Gerard (1997): *"Models of Citizenship: Defining European Identity and Citizenship"*, Journal on Citizenship Studies, Vol. 1, Nr. 3, s. 285-303

Doezema, Jo (2002): *"Who Gets to Choose? Coercion, Consent, and the UN Trafficking Protocol"*, Gender and Development, Vol. 10, Nr. 1, s. 20-27

Ebdrup, Niels (2012): *"Sex-handlede vender hjem til store forventninger"*, i Videnskab.dk, d. 13. september 2012:

<http://videnskab.dk/kultur-samfund/sex-handlede-vender-hjem-til-store-forventninger>

Ehrenreich, Barbara & Hochschild, Arlie Russel (2002): *"Introduction"*, i Ehrenreich, Barbara & Hochschild, Arlie Russel: *"Global Women. Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy"*, 1. udgave, s. 1-15, Granta Publicationn

Foucault, Michel (1991): *"Governmentality"*, i Burchell, G. et al. (1991): *"The Foucault Effect"*, Harvester Wheatheaf, London, s. 87-104

Foucault, Michel (2011): *"Viljen til viden – Seksualitetens historie 1"*, Det lille Forlag, 5. oplag

IfM: Institut for Menneskerettigheder (2013): *"Menneskehandel. Status 2013"*, hentet fra hjemmeside:
http://menneskeret.dk/files/media/dokumenter/status/2013/status_2013_imr_menneskehandel.pdf

Holmström, Charlotta & Skilbrei, MayLen (2008): *"Prostitution i Norden"*, TemaNord, 604

Hvass, Jesper (2012): *"Justitsministeren: Forbud mod købesex ville kræve alt for mange ressourcer"*, Politiken, d. 12. november 2012

Jeffreys, Sheila (2004): *"Queer theory and violence against women"*, Sisyph.org, hentet d. 12. maj 2015 fra: <http://sisyphe.org/spip.php?article1053>

Jensen, Patricia Langvad (2014): *"Prostitution i Thailand"*, Institut for Samfund og Globalisering, Roskilde Universitet

Jensen, Patricia Langvad & Svendsen, Louise (2012): *"Sexgale mænd? En projektrapport om sexkunder"*, Roskilde Universitet

Kapur, Ratna (2005a): *"Cross-border Movements and the Law: Renegotiating the Boundaries of Difference"*, i Kempadoo, Kamala (red.): *"Trafficking and Prostitution Reconsidered: New Perspectives on Migration, Sex Work and Human Rights"*, Paradigm Publishers, 1. udgave, s. 25-42

Kapur, Ratna (2005b): *"Travel plans: border crossings and the rights of transnational migrants"*, Harvard Human Rights Journal, Vol. 18, s. 107-138

Kempadoo, Kamala (2005): *"From Moral Panic to Global Justice: Changing Perspectives on Trafficking"*, i Kempadoo, Kamala (red.): *"Trafficking and Prostitution Reconsidered: New Perspectives on Migration, Sex Work and Human Rights"*, Paradigm Publishers, 1. udgave, s. vii-xxxiv

Kinney, Edith Celine Marie (2011): *"Stuck in Traffic: Sexual Politics and Criminal Injustice in Social Movements Against Human Trafficking"*, PhD-afhandling fra University of California, Berkeley

KVI: Kvinfo's årstalslister: *"Prostitutionens historie 1683-2000"*, hentet fra: <http://kvinfo.dk/aarstalslister/prostitutionens-historie-1683-2000>

Lautrup, Claus (2005): *"Det skal ikke bare være en krop mod krop-oplevelse"*, Videns- og Formidlingscenter for Socialt Udsatte, Jelling Bogtrykkeri, 1. udgave, 1. oplag

Liempt, Ilse van (2011): *"Different geographies and experiences of 'assisted' types of migration: a gendered critique on the distinction between trafficking and smuggling"*, i *Gender, Place & Culture: A Journal of Feminist Geography*, vol. 8, nr. 2, s. 179-193

Lindgren, Sven-Åke (2007): *"Michel Foucault"*, i Andersen, Heine & Kaspersen, Lars Bo (red.) (2007): *"Klassisk og moderne samfundsteori"*, Hans Reitzels Forlag, 4. udgave, 4. oplag, s. 326-344

Lister, Ruth (2003): *"Citizenship: feminist perspectives"*, 1. udgave, New York University Press

Lozano, Sandra Mileno Cardozo (2010): *"Theoretical reading on 'Trafficking' in Women for the purpose of Sexual Exploitation in Prostitution"*, Central European University, Department of Gender Studies

Lutz, Helma (2008): *"Migration and Domestic Work. A European Perspective on a Global Theme"*, Ashgate, 1. udgave, kap. 1, s. 1-12

Matzen, Jeppe (2011): *"Hvide kvinders byrde"*, udgivet af DIIS, hentet fra: http://www.diis.dk/files/media/publications/import/hvide_kvinders_byrde.pdf

Parrenaz, Rhacel Salazar (2007): *"The Gender Ideological Clash in Globalization: Women, Migration and the Modernization Building Project of the Philippines"*, *Social Thought and Research*, Vol. 28, s. 37-56

Pedersen, Merete Bøge (2002): *"Inden for ægteskab – uden for ægteskab. Statslige og videnskabelige redskaber til kontrol med prostitution og seksualitet i det 19.*

århundrede", I *"Ægteskab, sex og hor i historien"*, Den Jyske Historiker, september, nr. 98-99, s. 145-166

Plambech, Sine; Spanger, Marlene; Groes-Green Christians, Korsby, Trine Mygind, Skvirskaja, Vera & Lisborg, Anders (2013): *"Udvid indsatsen mod menneskehandel"*, kronik i Politiken d. 8. marts 2013

Plummer, Ken (2001): *"The Square of Intimate Citizenship"*, i *Citizenship Studies*, Vol. 5, Nr. 3, s. 237-255

Plummer, Ken (2003): *"Intimate Citizenship: private decisions and public dialogues"*, University of Washington Press

Sanghera, Jyoti (2005): *"Unpacking the Trafficking Discourse"*, i Kempadoo, Kamala: *"Trafficking and Prostitution Reconsidered. New Perspectives on Migration, Sex Work and Human Rights"*, s. 3-25, 1. udgave, Paradigm Publishers

Sassen, Saskia (2002): *"Women's Burden: Counter-geographies of Globalization and Feminization of Survival"*, *Journal of International Affairs*, Vol. 52, Nr. 2, s. 503-524

Siim, Birte (2000): *"Gender and Citizenship: Politics and Agency in France, Britain and Denmark"*, 1. udgave, Cambridge University Press

Skilbrei, May-Len & Holmstöm, Charlotta (2013): *"Prostitution Policy in the Nordic Region. Ambiguous Sympathies"*, Ashgate

Spanger, Marlene (2002): *"Det tilfældige og uforpligtende møde – Overvågning og regulering af løstagne kvinder fra 1920-1960"*, i *"Ægteskab, sex og hor i historien"*, Den Jyske Historiker, september, nr. 98-99, s. 167-184

Spanger, Marlene (2009): *"Feminismens vej ind i prostitutionsdebatten går gennem polemikken om menneskehandel"*, i Kvinder, Køn & Forskning, nr. 1, s. 61-68

Spanger, Marlene (2011): *"Kvinder vælger prostitution frem for fabrik"*, analyse i Politiken, d. 21. maj 2011

Truong, Thahn-Dam (2003): *"Gender, Exploitative Migration, and the Sex Industry: A European Perspective"*, i Gender, Technology and Development, 7 (1), s. 31-52

UN-1: United Nations Office on Drugs and Crime (2015): *"Human Trafficking"*, hentet fra: <http://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/what-is-human-trafficking.html?ref=menu>, d. 19. marts 2015

UNODC-2: United Nations Office on Drugs and Crime (2009): *"Global Report on Trafficking in Persons"*, hentet fra: http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Global_Report_on_TIP.pdf, d. 19. marts 2015

Westmarland, Nicole & Gangoli, Geetanjali (2006): *"Introduction: approaches to prostitution"*, 1. udgave, Policy Press, s. 1-20